

KUNSTEN

[K] LUIT MAAR ZUIVER. JOZEF VAN WISSEM PLAATST EEN KOPPELTEKEN TUSSEN BAROK EN AVANT-GARDE

Jozef Van Wissem (°1962) behoort tot de meest bewierookte luitspelers van dit tijdsgewricht. De van oorsprong Nederlandse, maar al jaren vanuit Brooklyn opererende musicus ziet het als zijn missie de luit van haar stoffige imago te bevrijden en schuimt daartoe, met succes, de internationale podia af.

Sinds 2000 bracht Jozef van Wissem al een dozijn platen uit, samenwerkingen met avantrockpioniers als Gary Lucas en James Blackshaw niet meegerekend. Voorts nam hij drie cd's op met zijn vriend Jim Jarmusch, die behalve als regisseur van films als *Night on Earth*, *Dead Man* en *Broken Flowers*, bekendstaat als noisegitarist. Van Wissems muziek voor Jarmusch' vampierenfilm *Only Lovers Left Alive*, met Tilda Swinton en Tom Hiddleston in de hoofdrollen, werd in 2013 in Cannes bekroond met de prestigieuze Soundtrack Award. Op zijn jongste plaat, *It Is Time For You To Return*, is hij voor het eerst ook als zanger te horen.

De Nederlander raakte in de ban van de luit toen hij op zijn twaalfde, bij zijn gitaarlerares in Maastricht, zo'n instrument in een hoek van de kamer zag staan. "Vooral de vorm trok mij aan", herinnert hij zich. "Er ging iets mystieks van uit".

De luit in kwestie was zo fragiel dat hij ze niet eens mocht aanraken, maar op gitaar leerde hij wel stukken spelen die er speciaal voor geschreven waren. De melodieën, verzameld in het boek *Music from Shakespeare's Time*, bleken trouwens helemaal niet zo complex te zijn. Eén ervan, waarnaar verwezen wordt in 'Much Ado about Nothing', zou Van Wissem later gebruiken in één van zijn soundtracks. Vóór hij zich grondig in de luit begon te verdiepen, schakelde hij eerst over van klassieke op elektrische gitaar, en maakte hij deel uit van punk- en newwavebandjes.

Luitisten gebruiken hun duim om de almaar verspringende basnoten te spelen en gebruiken de rest van hun linkerhand om de akkoorden te vormen, een techniek die vergelijkbaar is met die van klavecinisten. Jozef van Wissem beschouwt het als een voordeel dat er zoveel repertoire beschikbaar is voor de theorbe (instrument uit de luitfamilie). "Wat mij interesseert is hoe je uit het oude iets nieuws kunt creëren", zegt hij. "Dat doe ik bijvoorbeeld door bestaande partituren te spiegelen. Mijn debuut-cd *Retrograde* bestond voornamelijk uit achterstevoren gespeelde luitmuziek."

Techniek en discipline zijn voor een luitspeler die een zeker niveau wil bereiken van cruciaal belang. De hals van het instrument is voorzien van een dubbele rij snaren die hij op een bepaalde manier

Jozef van Wissem, Foto Hans van der Linden.

dient in te drukken om een zuivere toon te krijgen. “Best ingewikkeld”, bekent Van Wissem. “Maar als componist streef ik de grootst mogelijke eenvoud na. Daarom speel ik bij voorkeur melodieën die uit slechts drie noten bestaan.”

Zelf schuwt hij tierlantijntjes en noemt hij zich een minimalist. Volgens hem is het nu eenmaal veel moeilijker met een beperkt aantal bouwstenen een goede melodie te construeren, dan met ingewikkelde loopjes te pronken. “Wie enkele uren in een volledig witte kamer doorbrengt, verliest ieder tijdsbesef. Met mijn muziek wil ik bij de luisteraar een soortgelijk effect teweeg brengen. Als je dezelfde drie akkoorden almaar blijft herhalen, dan doet dat iets met je. Onthaastingsmuziek zou ik het niet noemen, maar het is wel een protest tegen een samenleving waarin je zoveel impulsen krijgt dat je ze onmogelijk nog kunt verwerken.”

Jozef van Wissem heeft wel eens gezegd dat kunst tegendraads of anti-establishment hoort te zijn. De titels van zijn composities verwijzen dan ook naar filosofische en politieke geschriften die een specifieke levenshouding aanprijzen. Hij is ervan overtuigd dat je geen computerscherm nodig hebt om te communiceren: je kunt ook gewoon naar buiten gaan en iemand aanspreken. Zijn keuze voor een anachronisme als de luit is een daad van verzet tegen een technologie die ons van onszelf

vervreemdt. “Een artiest mag nooit vergeten dat hij een maatschappelijke rol te spelen heeft. Hij is zowat de enige die nog tegen de tijdgeest in kan gaan, en kan protesteren tegen McDonalds, Starbucks, Coca Cola of andere dingen die de wereld uniform maken. Er is geen ruimte meer voor wat origineel, rauw of echt is: alles is geformatteerd. Het is dus aan de kunstenaar om onze manier van kijken of luisteren te veranderen.”

Van Wissem cultiveert bewust het imago van de outlaw: als luitist begeeft hij zich buiten de geëffende paden en voelt hij zich verbonden met de underground. Geen wonder dat hij het zo goed kan vinden met cineast Jim Jarmusch, die vat probeert te krijgen op de mainstreamcultuur, maar het steeds lastiger heeft om zijn films gefinancierd te krijgen. Daarom manifesteert Jarmusch zich steeds vaker als rock-'n-rollmuzikant en probeert hij het publiek het verschil te doen zien tussen “echt” en “fake”.

Van Wissem's romance met de luit viel samen met zijn verhuizing naar de VS, omstreeks 1994. In Groningen, waar hij tot dan toe een punkbar had uitgebaat, werd hij geëld. Dus vluchtte hij naar New York, waar hij het eerste jaar een louter geestelijk bestaan leidde en zo goed als geen contact had met de buitenwereld. Op een dag las hij een advertentie van ene Pat O'Brien, een gerenommeerde luitleraar die ooit als gitarist was begonnen en nog

student was geweest van de legendarische bluesman Reverend Gary Davis. Voordien had Jozef van Wissem zich al eens aan luitlessen gewaagd aan het Haagse conservatorium, maar dat was geen succes. “Men was er volledig gefixeerd op de partituur, terwijl Pat me meteen duidelijk maakte dat ik als luitist enkel zou kunnen overleven op voorwaarde dat ik mijn eigen materiaal schreef en leerde te improviseren. Zo ging een nieuwe wereld voor mij open.”

Toen hij theorbegon te spelen, werd Van Wissem als een dorpsgek beschouwd. Zijn instrument was zo weinig hip dat er door velen op werd neergekeken. Hollywood associeerde de luit met Robin Hood, academici zagen haar als iets elitairs. “En dat terwijl ik ze net uit het verdomhoekje trachtte halen en er de belangstelling van de *kids* mee wilde wekken”, aldus de muzikant. “Daarom heb ik ze gebruikt in mijn soundtrack bij het videospel *The Sims Medieval*. Dat stond haaks op wat een barokpurist zou hebben gedaan. Ik wil dingen doen waardoor luitmuziek zich actualiseert en niet voor de duizendste keer hetzelfde stuk van Bach spelen. Zoiets daagt me niet meer uit.”

Jozef van Wissem's muzikale smaak varieert van blues tot postindustriële muziek en van barok tot avant-garde, maar hij weigert tussen die genres een hiërarchie aan te brengen. Het bespelen van de luit is voor hem een contemplatieve activiteit die, zeker op het podium, stevast uitmondt in een soort van trance. Zijn concerten zijn intense en intieme gebeurtenissen waarin de dialoog met het publiek voorop staat. “De toeschouwers moeten het gevoel krijgen dat ik alleen voor hen speel. Dat werkt soms zo ingrijpend dat ze huilen van ontroering.”

Van Wissem heeft wereldwijd al meer dan achthonderd luitconcerten verzorgd en vergelijkt zichzelf graag met middeleeuwse troubadours of rondzwerfende bluesmuzikanten. “*The lute travelled well on horseback*”, beamen historici. In tegenstelling tot een klavecimbel was het een licht instrument dat je overal kon meenemen, waardoor luitmuziek makkelijk over heel Europa verspreid raakte. “Ik snap niet waarom conservatoria het nu tot iets exclusiefs verheffen, want vroeger was de luit overal: aan het hof, in kroegen, in huishoudens”, stelt Van Wissem. “Ik wil ze uit het museum halen en aan het volk teruggeven.”

Het verklaart ook waarom Jozef van Wissem zich tijdens optredens al spelend onder het publiek begeeft. Enerzijds wil hij dat de luit erkenning krijgt als een volwassen instrument dat niet voor een concertvleugel hoeft onder te doen, anderzijds vindt hij het belangrijk ermee te experimenteren.

De stukken die ik speel klinken iedere avond anders, omdat de luit in iedere ruimte anders resoneert”, zegt hij. “Zo'n instrument kun je niet zomaar kopen. Al mijn luiten zijn speciaal voor mij ontworpen en gebouwd door Michael Schreiner, een perfectionist die erg lang over hun klank geeft nagedacht en garant staat voor een bijzondere akoestische ervaring. Die kun je maar beter niet verpesten met elektronische snufjes.”

DIRK STEENHAUT

www.jozefvanwissem.com
